

ПОНЯТТЯ, ОЗНАКИ ТА ФУНКЦІЇ ПОЛІТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

ДЕМИДЕНКО Надія Михайлівна - професор кафедри гуманітарних дисциплін Сумської філії ХНУВС, кандидат історичних наук, старший науковий співробітник

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4392-6722>

e-mail: nadiyademydenko@ukr.net

БІЛОУС Тетяна Львівна - доцент кафедри гуманітарних дисциплін Сумської філії ХНУВС, кандидат педагогічних наук, доцент

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1977-8758>

e-mail: biloustetyana1966@gmail.com

УДК 32:008

DOI 10.32782/LAW.UA.2023.2.27

У статті, спираючись на аналіз наукових поглядів вчених, запропоновано авторське визначення поняття «політична культура». Виокремлено ключові ознаки, які розкривають сутність та зміст політичної культури, а також її призначення. До функцій політичної культури віднесено наступні: інтеграційну, стабілізаційну, легітимаційну, мобілізаційну та навчальну.

Ключові слова: культура, політична культура, функції, цінності, уявлення, усвідомлення.

Постановка проблеми

Політична культура може бути різною в різних суспільствах і варіюватися в залежності від історично сформованого політичного середовища, культурних традицій, соціального контексту та інших факторів. Вона впливає на політичну стабільність, ефективність політичної системи та здатність суспільства до конструктивної політичної діяльності. Так, вивчення політичної культури допомагає розуміти динаміку політичного життя, виявляти проблеми та вдосконалювати політичну систему з метою сприяння розвитку демократії та суспільства в цілому.

Стан дослідження проблеми

Питання політичної культури неодноразово ставало предметом наукових до-

сліджень багатьох науковців. Зокрема, йому приділяли увагу В. І. Галактіонов, Л. М. Герасіна, М. В. Дяченко, В. Кизима, Л. Півнева, М. П. Требін, І. О. Поліщук, О. М. Рудакевич та багато інших. Проте у світлі сучасних перетворень, цифровізації, а також в умовах воєнного стану в Україні актуальність питання політичної культури як системоутворюючої основи державності не викликає жодних сумнівів.

Мета і завдання дослідження

Мета статті полягає у тому, щоб визначити поняття, ознаки та функції політичної культури. Задля досягнення цієї мети необхідно вирішити наступні завдання: з'ясувати сутність категорії культура; узагальнити наукові думки з приводу визначення поняття політична культура; окреслити ознаки та функції досліджуваної категорії.

Наукова новизна дослідження

Наукова новизна статті полягає у тому, що у статті дістало подальшого опрацювання визначення поняття, характеристики ознак і функцій політичної культури.

Виклад основного матеріалу

Вважаємо доцільним почати наше дослідження з сутнісного аналізу категорії «культура».

Під культурою ми розуміємо сукупність цінностей, сприйнятих, осмислених, втілених у певні матеріальні чи нематеріальні форми людством в цілому або окремою його частиною як за всю його історією, так і за певний часовий проміжок, а також переданих наступним поколінням. У нашому авторському визначенні ми акцентуємо увагу на циклічності даної категорії, а саме таких циклах, як сприйняття, тобто безпосереднього відчуття за допомогою органів чуття; осмислення – процес формування на основі первинної сприйнятої інформації стійких уявлень; втілення цих уявлень за допомогою поезії, мистецтва, науки, господарства тощо.

Дослідниця Л. Півнева, розглядаючи політичну культуру в широкому розумінні, зазначає, що остання є своєрідною сферою суспільної культури, тісно пов'язаною з політикою. Науковиця акцентує увагу на тісному зв'язку останньої з популярною культурою, яка відіграє важливу роль у входженні людини в політику [1].

Поділяючи окремі погляди дослідниці, ми зробили спробу знайти спільні риси у популярній (масовій) та політичній культурах.

1. І популярна, і політична культура мають соціальну природу, тобто існують лише у межах суспільства та вбирають у себе особливості функціонування різних соціальних інститутів, взаємозв'язки між ними.

2. І популярна, і політична культура складаються протягом певного часу.

3. І популярна, і політична культура засновані на сукупності цінностей.

Варто зауважити, що культура постмодерну багато в чому розкривається через призму феномену мультикультуралізму, особливо в умовах активізації міграційних потоків в умовах російсько-української війни. Так, О. В. Волошенюк зазначає, що проблематика міжкультурної взаємодії, мирного співіснування представників різних ментальних традицій в межах єдиного політико-правового простору не є новою, однак в умовах масової транснаціональної міграції вона набуває нового звучання [2, с. 7].

Тож, культура – це комплексне, багатогранне системне явище, яке охоплює набір цінностей, уявлень, норм, символів, знань, мистецтва, традицій, звичаїв та інших соціально-психологічних форм, що передаються від покоління до покоління в рамках конкретного суспільства. Культура визначається не лише матеріальними аспектами, такими як архітектура, технології чи матеріальні артефакти, але й безліччю ідей, вірувань, цінностей та норм, що формують спосіб життя та сприйняття світу в даному суспільстві.

Уперше поняття «політична культура» сформулював у науковій думці німецький філософ Йоганн Готфрід Гердер ще наприкінці XVIII ст. Проте категоріальний статус це поняття почало отримувати тільки в другій половині XX ст. завдяки зусиллям багатьох вчених. Подальше осмислення поняття «політична культура» було продовжене Г. Алмондом та С. Вербою у книзі «Громадянська культура» (1963), які розуміли під останньою сукупність індивідуальних позицій і орієнтацій учасників політичної системи, суб'єктивної сфери, що лежить в основі політичних дій і надає їм певного значення [3].

М.Ф. Головатий вказує, що існує кілька основних загальних підходів до трактування поняття «політична культура» фахівцями.

Перший. Політичною культурою вважають систему цінностей соціуму та його громадян, систему політичних інститутів і відповідних способів колективної та індивідуальної політичної діяльності.

Другий. Політична культура – це певна сукупність переконань, поглядів, орієнтацій та зразків поведінки.

Третій. Політична культура являє собою процес формування та реалізації певних сил таких соціальних суб'єктів, як класи, групи, особистості у процесі їх суспільно-політичної діяльності.

Четвертий. Політична культура – об'єктивне відображення і реалізація у процесі протиборства корінних класових інтересів, політичних принципів і гасел, які проголошуються політичними партіями, окремими політиками, державою.

П'ятий. Вважають, що політична культура характеризується як система переконань, ідей, уявлень, установок, моделей поведінки, що склалися історично [4].

Вважаємо підхід дослідника достатньо комплексним, доречно додати лише, що перший та третій підходи можна умовно назвати соціальними через їх звернення до соціальної структури суспільства як базису політичної культури; другий підхід по суті виступає природним з огляду на посилення на базові орієнтації людини, четвертий виступає матеріалістичним або «марксистським» з огляду на викладені в ньому положення, а п'ятий, очевидно, є історичним. Водночас можемо додати, що, на наше глибоке переконання, може мати місце і психологічний підхід, згідно з яким політична культура розглядається через призму свідомості людини, а також масової свідомості та інструментів впливу на таку свідомість у політичних цілях.

Як зауважував О. Рудакевич, основними чинниками, що сприяють формуванню власної політичної культури, є такі: лібералізація і демократизація суспільних відносин, унаслідок чого створюються умови для політичної творчості еліти і широких верств населення; пропаганда знань про історичний досвід українського та інших народів і про сучасні досягнення світового співтовариства; підтримка різноманітних ініціатив, новацій, експериментів, вивчення і поширення вітчизняного політичного досвіду; залучення науковців до розробки політичних технологій і програм; поширення джерельної бази формування нової політичної культури і створення умов для прояву позитивних тенденцій у політичному житті; законодавче закріплення продуктивних політичних ідей, норм, інституцій та розробка системи заходів їх повсюдного використання [5, с. 123].

Продовжуючи влучну думку дослідника, ми хотіли б додатково наголосити на необхідності реалізації програм для молоді, спрямованих на формування політичної культури. У реалізації даного напрямку доречно використовувати потенціал громадянського суспільства, міжнародних організацій задля якнайширшого залучен-

ня активних молодих людей до даних програм.

Отже, політична культура – це система цінностей, уявлень, норм, установок, символів та практик, які характеризують спосіб сприйняття, розуміння та участі людей в політичному процесі та управлінні суспільством. Вона визначає зміст взаємовідносин між громадянами, політичними інституціями та політичними лідерами, а також формує особистісні переконання, довіру до політичної системи та участь у політичних діях. Політична культура включає в себе різні аспекти, такі як знання про політичні процеси, усвідомлення політичних цінностей, розуміння прав та обов'язків громадян, політичні переконання та ідеології, сприйняття демократії, толерантності, громадянської участі та інші аспекти, що впливають на взаємодію в політичній сфері.

Ключовими ознаками політичної культури, на нашу думку, є наступні:

- характеризує систему цінностей, переконань та ідеологій, що формуються в суспільстві. Вона визначає, які політичні цінності вважаються важливими, наприклад, демократія, свобода, рівність, справедливість, тощо;

- окреслює ступінь участі та зацікавленості громадян у політичних процесах, а також включає розуміння політичних прав та обов'язків, громадянську свідомість і готовність брати активну участь у політичному житті;

- відображає сприйняття та оцінку політичних інституцій, таких як уряд, парламент, політичні партії, виборча система та інші. Вона включає в себе розуміння ролі і функцій цих інституцій і готовність до співпраці з ними;

- вказує на ступінь стабільності політичної системи та легітимності уряду. Вона включає в себе довіру громадян до політичних лідерів і інституцій, підтримку правової держави та демократичних принципів;

- характеризує ставлення до соціальних проблем та відповідальність громадян та політичних лідерів перед суспільством. Вона включає в себе свідоме та активне

сприяння вирішенню соціальних проблем, допомогу вразливим групам та прагнення до створення справедливого та гуманного суспільства;

- виступає як процес передачі політичних цінностей, норм і установок від одного покоління до іншого. Вона включає в себе вплив сім'ї, освіти, засобів масової інформації та інших соціальних інститутів на формування політичного світогляду та поведінки людей.

О. Рудакевич вказує, що в числі функцій національної політичної культури є як загальні функції культури, так і специфічні функції політичної культури та її національного різновиду. До складу перших функцій належать пізнавальна, світоглядна, аксіологічна, регулятивна, символічна, комунікативна, ідентифікаційна, соціалізацій, забезпечення самоцінності людини, орієнтації на загальнолюдські цінності. До специфічних функцій національної політичної культури віднесені: представлення та реалізація політичних потреб нації, утвердження нації як цінності-мети, визначення цінностей-умов та цінностей-засобів політичної життєдіяльності нації, забезпечення відповідності політичного життя ментальності й традиціям нації, політизація національної етнічності, забезпечення дії національного принципу, формування та реалізація національної ідеї, забезпечення консолідації і безпеки нації [6].

Тож, політична культура виконує різноманітні функції в суспільстві. Нами була здійснена спроба виокремити базові із них:

1. Інтеграційна функція. Політична культура сприяє формуванню спільної ідентичності та почуття належності до політичної спільноти. Вона сприяє зміцненню соціальної єдності та побудові громадянського суспільства.

2. Стабілізуюча функція. Сприяє забезпеченню стабільності та нормального функціонування політичної системи. Вона визначає правила «гри», норми поведінки та способи вирішення конфліктів у політичній сфері.

3. Легітимаційна функція. Допомогає забезпечити легітимність політичної вла-

ди. Вона формує переконання та підтримку громадян щодо правомірності політичних інституцій та лідерів.

4. Мобілізаційна функція, відповідно до якої політична культура стимулює громадян до політичної активності та участі в політичному процесі. Вона активізує громадянську свідомість та мотивує людей до здійснення політичних дій, таких як голосування, участь у демонстраціях, прийняття участі в політичних партіях та громадських організаціях.

5. Освітня функція. Політична культура передає знання про політичну систему, політичні процеси та політичні цінності. Вона розвиває політичну освіченість громадян та сприяє розумінню складних політичних проблем.

Висновки

Таким чином, призначення політичної культури полягає у формуванні громадянської свідомості, цінностей та норм, пов'язаних з політичною сферою життя. Вона сприяє розвитку свідомих громадян, здатних до активної участі у політичному процесі, виконанню своїх прав та обов'язків, а також встановленню демократичних цінностей, правових норм і принципів. Політична культура спонукає до формування політичної інформованості, критичного мислення та здатності аналізувати політичні події. Вона є важливим фактором стабільності, демократії та розвитку суспільства, сприяючи активній громадянській участі та побудові гармонійного політичного середовища.

Так, нами було здійснено порівняльний аналіз масової та політичної культур, проаналізували підходи до визначення сутності політичної культури та сформували власне визначення, виокремили характерні її ознаки, чинники, що сприяють її формуванню в українському суспільстві. Водночас наголошуємо на необхідності подальшого дослідження даної проблематики, створення методичних рекомендацій щодо формування політичної культури в системі освіти, у громадському секторі задля розбудови демократичного суспільства.

Література

1. Півнева Л. Політична і популярна культури як предмет політологічного аналізу. *Політичний менеджмент*. 2006. № 6. С. 74-81.
2. Волошенюк, О. В. Переваги і недоліки політики мультикультуралізму. *Форум Права*. 2019. № 3 (56). С. 6–12.
3. Требін М. П., Герасіна Л. М., Поліщук І. О. та ін. Політологія : підручник. Харків : Право, 2013. 416 с.
4. Головатий М. Ф. Політична психологія : навч. посіб. Київ : МАУП, 2001. URL: <https://buklib.net/books/21980/> (дата звернення 02.05.2023).
5. Рудакевич О. М. Політична культура національних спільнот: теорія та методологія дослідження : монографія. О. М. Рудакевич. Тернопіль : ТНЕУ, 2013. 350 с.
6. Рудакевич О. Функції національної політичної культури: теоретико-методологічний аспект. *Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї*. 2011. Вип. 22. С. 117-127.

АНОТАЦІЯ

З'ясовано, що культура – це комплексне, багатогранне системне явище, яке охоплює набір цінностей, уявлень, норм, символів, знань, мистецтва, традицій, звичаїв та інших соціально-психологічних форм, що передаються від покоління до покоління в рамках конкретного суспільства. Культура визначається не лише матеріальними аспектами, такими як архітектура, технології чи матеріальні артефакти, але й безліччю ідей, вірувань, цінностей та норм, що формують спосіб життя та сприйняття світу в даному суспільстві.

Встановлено, що політична культура – це система цінностей, уявлень, норм, установок, символів та практик, які характеризують спосіб сприйняття, розуміння та участі людей в політичному процесі та управлінні суспільством. Вона визначає зміст взаємовідносин між громадянами, політичними інституціями та політичними лідерами, а також формує особистісні переконання, довіру до політичної системи та участь у політичних діях.

Виокремлено ключові ознаки, які розкривають сутність та зміст політичної культури, а також її призначення. До функцій політичної культури віднесено наступні: інтеграційну, стабілізаційну, легітимаційну, мобілізаційну та навчальну.

Ключові слова: культура, політична культура, функції, цінності, уявлення, усвідомлення.